

Erika JASIONYTĖ-MIKUČIONIENĖ

*Vilniaus universitetas***PABRĖŽIAMOSIOS DALEYTĖS *net*, *tiktai*, *gi* IR *juk* SENUOSIUOSE XVI–XVII A. LIETUVIŲ KALBOS RAŠTUOSE¹**The focus particles *net* ‘even’, *tiktai* ‘only’, *gi* and *juk* in the 16th–17th century Lithuanian writings

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos pabrėžiamųjų dalelių *net*, *tiktai*, *gi* ir *juk* funkcijos bei pavartojimo kontekstai pasirinktuose senuosiuose XVI–XVII a. lietuvių kalbos tekstuose. Siekiama išsiaiškinti, kaip plačiai pabrėžiamoji reikšmė yra paliudyta analizuojamuose raštuose, ar esama tolesnės semantinės raidos užuomazgų iš pabrėžiamosios reikšmės į diskurso reikšmes. Atskiras dėmesys skiriamas dalelių fokusui, bandoma išsiaiškinti, ar į dalelių aprėptį patenka frazės (ir kokio struktūrinio tipo), ar visa sakinio propozicija. Tyrimui pasirinkti trys senieji tekstai: Jono Bretkūno *Postilė* (1591), Mikalojaus Daukšos *Postilė* (1599), Konstantino Sirvydo *Punktai sakymų* (1629–1644). Atlikus analizę paaiškėjo, kad pabrėžiamoji dalelių *net*, *tiktai* ir *gi* reikšmė neblogai paliudyta: *gi* ir *tiktai* išplėtojusios pabrėžiamąją reikšmę, o *net* – menčiau (geriausiai – Daukšos *Postilėje*). Tirtuose tekstuose dalelytė *juk* išskirtinai siejama su diskursine bendrųjų žinių, arba neginčijamos informacijos, perteikimo funkcija, kuri paliudyta tipologiškai – Baltijos regiono kalbose. Kalbamą funkciją atlieka ir dalelytė *gi*.

Raktažodžiai: lietuvių kalba; senieji raštai; pabrėžiamoji dalelytė; fokusas; sintaksinė pozicija; bendrosios žinios; neginčijama informacija.

Abstract. The paper investigates the functions and usage of the focus particles *net* ‘even’, *tiktai* ‘only’ *gi* and *juk* in the selected Old Lithuanian texts from the 16th–17th centuries. The aim is to find out how widely the focus meaning is evidenced in the analysed writings, whether there are traces of further semantic development from the focus to discourse meanings. Special attention is paid to the scope (or focus) of the particles: an attempt is made at discovering whether the phrases (and of what

¹ Tyrimas atliktas pagal Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Diskurso žymikliai lietuvių kalboje: sinchroninis ir diachroninis tyrimas“ (sutarties Nr. S-MIP-17-44). Straipsnio autorė yra nuoširdžiai dėkinga anoniminiams recenzentams už vertingas pastabas. Į visas jas buvo stengiamasi kaip įmanoma labiau atsižvelgti.

structural type) or the whole proposition of the sentence falls within the scope of the particles. Three old texts were chosen for analysis: Jonas Bretkūnas' *Postilla* (1591), Mikalojus Daukša's *Postilla* (1599), Konstantinas Sirvydas' *Punktai sakymų* (1629–1644). The analysis revealed that the focus meaning of the particles *net*, *tiktai* and *gi* was quite well-attested. *Gi* and *tiktai* have a widely developed focus meaning, while *net* has a less developed meaning under consideration. The particle *juk* is exclusively associated with the discourse function of common ground or uncontroversial information, which is witnessed typologically – in the Circum-Baltic languages. The latter function is fulfilled by the particle *gi* as well.

Keywords: Old Lithuanian writings; focus particle; focus; syntactic position; common ground; uncontroversial information.

1. Įvadas

Straipsnio tikslas – išanalizuoti ir aprašyti pabrėžiamųjų dalelių *net*, *tiktai*, *gi* ir *juk* funkcijas bei pavartojimo kontekstus pasirinktuose senesiuose XVI–XVII a. lietuvių kalbos tekstuose. Tradiciškai pabrėžiamosios dalelės apibūdinamos kaip tokios, kurios, viena vertus, sustiprina paskirų žodžių arba viso sakinio reikšmingumą, emfatiškai pabrėžia veiksmo stiprumą, ypatybės ryškumą; antra vertus, išskiria arba atriboja ką nors iš kelių dalykų ar visumos (LKG 2, 568; DLKG, 434–436). Negana to, tiriamos pabrėžiamosios dalelės gali funkcionuoti diskurso lygmeniu ir rodyti sakinių, diskurso segmentų sąsają arba kalbėtojo poziciją (pvz., nuostabą ar pan.) (Valančė 2017; Jasionytė-Mikučionienė 2019).

Pristatomas tyrimas atliktas dviem etapais: iš pradžių nagrinėjamos dalelės *net* ir *tiktai*, kurios gali pasirodyti vadinamuosiuose skaliariniuose kontekstuose (3 skyrius), o paskui – dalelės *gi* ir *juk*, kurios nėra siejamos su skaliariniais kontekstais (4 skyrius), bet turi potencialą atlikti vadinamąją neginčijamos informacijos žymėjimo funkciją. Įvade supažindinama su pabrėžiamųjų dalelių tyrimais tipologinėje ir lietuvių kalbotyroje, analizės rezultatai apibendrinami išvadomis.

1.1. Tipologiniai pabrėžiamųjų dalelių tyrimai

Bendrojoje kalbotyroje tokie vienetai kaip anglų kalbos *even* „net“, *only*, *just* „tik(tai)“ *also*, *too* „taip pat“ ir jų atitikmenys kitose kalbose tradiciškai atskiriami nuo bendrosios prievieksmių, adverbialų ar dalelių klasės ir jiems suteikiamas autonominis pabrėžiamųjų modifikatorių statusas (plg. De Cesare 2015, 47–48). Tiesa, skirtingi mokslininkai tą patį pabrėžiamųjų leksinių vienetų poklį vadina skirtingais terminais: pabrėžiamieji adjunk-

tai (ang. *focusing adjuncts*) (Quirk et al. 1972), pabrėžiamieji subjunktai (ang. *focusing subjuncts*) (Quirk et al. 1985), pabrėžiamiejirieveiksmai (ang. *focusing adverbs*) (Taglicht 1984; Huddleston, Pullum 2002; De Cesare 2010), pabrėžiamosios dalelytės (ang. *focus particles*) (König 1991; 1993; Moser 1992), skaliarinės dalelytės (ang. *scalar particles*) (König 1981), pabrėžiamieji modifikatoriai (ang. *focusing modifiers*) (Huddleston, Pullum 2002; De Cesare 2010) ir kt. Šiame straipsnyje vartojamas Königo (1991) pasiūlytas pabrėžiamųjų dalelyčių (ang. *focus particles*) terminas. Pastarasis terminas vartojamas ir tradicinėse lietuvių kalbos gramatikose ar kituose darbuose (DLKG; Valančė 2017).

Kaip minėta, analizuojamo tipo dalelytės pabrėžia atskiro žodžio, žodžių junginio (resp. frazės) ar net viso sakinio reikšmę. Sakinio elementas, patenkantis į dalelytės aprėptį (ang. *scope*), vadinamas dalelytės fokusu (ang. *focus*). Teigiama, kad pabrėžiamųjų dalelyčių fokusas kuria ryšį tarp pabrėžiamojo dėmens reikšmės (ang. *the value of the focused expression*) ir alternatyvų rinkinio (ang. *set of alternatives*) (plg. Jacobs 1983; 1988; Root 1985; König 1991). Pagal tai tipologinėje literatūroje skiriami du pabrėžiamųjų dalelyčių poklasiai:

- **Adityvinės**, arba *inkliuzyvinės*, dalelytės, kurios įtraukia alternatyvas, pvz.:

(1) *Net Jonas atėjo.*

Šiuo atveju sakinyje pavartota dalelytė *net* implikuoja, kad, be Jono, ir daugiau žmonių atėjo, taigi, į alternatyvų rinkinį įtraukiamas ne tik Jonas, bet ir kiti žmonės. Adityvinės dalelytės rodo sąsają su egzistencine prezupozicija (ang. *existential presupposition*).

- **Restriktyvines**, arba *ekskliuzyvinės*, dalelytės išskiria alternatyvas, pvz.:

(2) *Tik(tai) Jonas atėjo.*

Priešingai nei (1) atveju, restriktyvinė dalelytė *tik(tai)* implikuoja, kad, be Jono, daugiau niekas neatėjo. Taigi *tik(tai)* neįtraukia narių iš galimo alternatyvų rinkinio, atvirkščiai – išskiria vieną arba daugiau narių.

Königas (1991) kalba apie dar siauresnį adityvinių ir restriktyvinių dalelyčių poklasį – skaliarines dalelytes, kurios rodo santykį ne tik su egzistenci-

ne presupozicija, bet ir su skaliarine konvencionaliąja implikatūra (ang. *scalar conventional implicature*) (König 1991, 66). Tai reiškia, kad alternatyvų rinkinio nariai yra išrikiuojami tam tikroje tikimybės skalėje. Pavyzdyje (1) dalelytė *net* implikuoja, kad Jonas yra mažiausiai tikėtinas alternatyvų rinkinio narys, vadinasi, tikimybės skalėje užima žemą poziciją, o pavyzdyje (2) dalelytė *tik(tai)* rodo, kad Jonas yra tikėtinas alternatyvų rinkinio narys ir užima gana aukštą poziciją tikėtinumo skalėje. Reikia pasakyti, kad skaliarinės dalelytės *net* ir *tik(tai)* gali būti vartojamos ir ne skaliariniuose kontekstuose, t. y. jos gali turėti tik adityvinę arba, atitinkamai, restrikyvinę reikšmę be skaliarinio komponento. Nustatyti, ar pabrėžiamoji dalelytė turi skaliarinį komponentą, ar ne, padeda platesnis (ekstra)lingvistinis kontekstas.

Kalbant apie pabrėžiamųjų dalelyčių sintaksines ypatybes, dauguma mokslininkų pastebi, kad šios dalelytės yra poziciškai mobilios (Quirk et al. 1985; König 1991; Huddleston, Pullum 2002; ir kt.). Pabrėžiamųjų dalelyčių sintaksinė pozicija nusakoma atsižvelgiant į tai, kokią vietą jos užima sakinio struktūroje. Pagal Quirko et al. (1985) bei Huddlestono, Pullumo (2002) rengtas anglų kalbos gramatikas, skiriamos trys pabrėžiamųjų prievieksmių (įskaitant pabrėžiamąsias dalelytes) pozicijos sakinio struktūros atžvilgiu: *inicialė*, *medialė* ir *finalė*. Inicialės pozicija yra tokia, kai pabrėžiamoji dalelytė eina prieš pirmąją sakinio dalį, t. y. pirmąją dėmenį, atliekantį sintaksinę funkciją (Quirk et al. 1985, 491). Žiūrint iš anglų kalbos perspektyvos, tai, reiškia, kad dalelytė ar kitas adverbialinis prievieksmis eina prieš subjektą, pvz.:

(3) *Even you would have enjoyed dancing tonight.*

„**Net** tu būtum mėgavęsis šokiu šiąnakt.“

(Huddleston, Pullum 2002, 595)

Tiesa, inicialės pozicija laikoma ir pabrėžiamojo prievieksmio ar dalelytės vieta prieš pagalbinį klausiamąjį žodį klausiamuosiuose sakiniuose ar pozicija po jungtuko subordinuojamuose ir koordinuojamuose sudėtiniuose sakiniuose.

Medialės pozicija anglų kalboje yra laikoma tokia dalelytės vieta, kai dalelytė eina iškart po subjekto ir operatoriaus (jeigu jis yra) (Quirk et al. 1985, 491–492). Operatoriais laikomos sudėtiniuose tariniuose esančios pagalbinės tarinio dalys (*has, have, is, are, would* ir kt.), pvz.:

(4) *You would **even** have enjoyed dancing tonight.*

„Tu būtum **net** mėgavęsis šokiu šiąnakt.“

(5) *You would have enjoyed **even** dancing tonight.*

„Tu būtum mėgavęsis **net** šokiu šiąnakt.“

(6) *You would have enjoyed dancing **even** tonight.*

„Tu būtum mėgavęsis šokiu **net** šiąnakt.“

(Huddleston, Pullum 2002, 595–596)

Finalės pozicijoje dalelytė eina po visų privalomųjų sakinio elementų, atliekančių sintaksines funkcijas, pvz.:

(7) *You would have enjoyed dancing tonight **even**.*

„Tu būtum mėgavęsis šokiu šiąnakt **net**.“

(Huddleston, Pullum 2002, 596)

Kaip teigia Königas, „norint nusakyti galimas pabrėžiamųjų dalelyčių sintaksines pozicijas kalboje, reikia atsižvelgti ne tik į struktūrinę poziciją sakinyje, bet ir į galimas dalelytės ir jos fokuso konfigūracijas“ (König 1991, 21). Taigi dalelytės sintaksinė pozicija apibrėžiama ne tik pagal dalelytės vietą sakinio struktūros atžvilgiu, bet ir modifikuojamo žodžių junginio atžvilgiu, kitaip tariant, pagal tai, kokią poziciją jos užima modifikuodamos tam tikrą žodžių junginį – daiktavardinį (NP), veiksmąžodinį (VP), prielinksninį (PP), prieveiksminį (AdvP) ar kt. junginį. Įprastai pabrėžiamoji dalelytė eina kaip įmanoma arčiau pabrėžiamojo žodžio (arba kitaip, fokuso) (plg. König 2017, 31).

Pabrėžiamųjų dalelyčių pozicijos parinkimas priklauso ir nuo aktualiosios skaidos, arba kitaip, informacinės sakinio struktūros (plg. Quirk et al. 1985, 490–491), plg.:

- Fokusas – **tema**:

(8) **Net** Jonas atėjo.

- Fokusas – **rema**:

(9) Jonas **net** sušoko valsą.

Jei dalelytės fokusas – tema, dalelytė siejama su inicialės pozicija, o jei rema – dažniau su medialės, arba rečiau – finalės, pozicija. Inicialės ir (arba) finalės pozicijoje esančios pabrėžiamosios dalelytės gali nebepriklausyti sakinio propozicijai, bet priešingai – būti sakinio periferijoje ir rodyti propozicijos santykį su kalbėtoju, dviejų ar daugiau propozicijų tarpusavio santykį ir pan. Tokiais atvejais ne paskiri sakinio konstituentai, bet visa sakinio propozicija patenka į periferijoje esančių elementų (šiuo atveju dalelyčių) aprėptį. Ilgainiui sakinio periferijoje esančios pabrėžiamosios dalelytės, kaip ir dauguma kitų kalbinių vienetų, tampa diskurso, arba pragmatiniais, žymikliais (plg. Haselow 2012; König 2017), pvz.:

(10) *and I've also found out that he's not interested in fishing or bridge (.) the man's one in two interests (.) work and er (.) rejuvenating his house (.) and his (.) and he doesn't cook even. now (.) isn't that shameful?*

„Taip pat sužinojau, kad jis nesidomi žvejyba ar bridžu. Jį tedomina darbas ir namo atnaujinimas. Jis negamina **netgi**. Dabar, ar ne gėda?“

(Haselow 2012, 200)

Pateiktame pavyzdyje anglų kalbos dalelytė *even* „net“ žymi papildomą informaciją (ji ne tik tedomina darbas ir namo darbai, bet, negana to, jis negamina valgyti); antra vertus, žymėdama papildomą informaciją, dalelytė *even* kartu perteikia ir kalbėtojo nuostabą, taigi, sietina su nuostabos, arba miratyvine, reikšme. Pastebėta, kad diskurso reikšmių radimasis tiesiogiai susijęs su pabrėžiamųjų dalelyčių sintaksine pozicija: anglų kalboje pabrėžiamosios dalelytės funkcionavimas sakinio pradžioje (inicialėje) arba pabaigoje (finalėje) lemia reikšmių pragmatiškėjimą (plačiau žr. Haselow 2012; König 2017).

1.2. Pabrėžiamųjų dalelyčių tyrimai lietuvių kalbotyroje

Pastaraisiais metais randasi naujų sinchroninių tyrimų, skirtų lietuvių kalbos pabrėžiamosioms dalelytėms: vienuose jų daugiau dėmesio skirta dalelyčių sintaksinei pozicijai ir pastarosios sąsajai su funkcijomis (Valančė 2017; Ruskan 2019; Jasionytė-Mikučionienė 2019), kituose aptariamai platesni arealinės tipologijos aspektai, – dalelytėms *gi* ir *juk* priskiriamas žymiklių, perteikiančių neginčijamą informaciją (ang. *uncontroversial information*) statusas, panašiai kaip vokiečių kalbos dalelytėms *doch* ir *ja* (plačiau žr. Panov 2019, 58–86). Mintis, kad pabrėžiamosios dalelytės gali tapti diskurso žymikliais, koduojančiais bendrąsias žinias (ang. *common ground*), kuriomis dalijasi pašnekovai, nėra tokia nauja: ją iškėlė tipologai Gastas ir van

der Auwera tirdami skaliarines adityvines dalelytes Europos kalbose (Gast, van der Auwera 2011, 8). Bendrųjų žinių sąvoka apima ne tik faktinę informaciją, kuria dalijasi pašnekovai, bet ir įvairius diskurso elementus, tam tikrų dalykų paminėjimą ankstesniame diskurse ir pan. (ibid.). Šalia neginčijamos informacijos žymėjimo, kai kurios pabrėžiamosios dalelytės, pavyzdžiui, lietuvių kalbos *gi* ir *juk*, gali turėti papildomų funkcijų: pakoregavimo (ang. *correction*), kai kalbėtojas prieštarauja ir paneigia, o paneigdamas koreguoja ankstesnio pasakymo propoziciją (apibendrintai šią funkciją galima užrašyti „ne *p*, bet *q*“), taip pat priminimo (ang. *reminding*) funkciją, kai kalbėtojas primena pašnekovui tam tikrą faktą (plačiau žr. Panov 2019, 74–75). Reikia pasakyti, kad ne vien dalelytės *gi* ir *juk* gali žymėti bendrąsias žinias, bet ir dalelytė *va* (plačiau žr. Ruskan 2019), taip pat dalelytės *net* ir *tik(tai)* (žr. Jasionytė-Mikučionienė 2019; priimta spaudai).

Kalbant apie sintaksinę pabrėžiamųjų dalelyčių poziciją, nustatyta, kad dalelytės *net* ir *tik(tai)* dabartinėje lietuvių kalboje gali užimti skirtingas pozicijas sakinyje: inicialės, medialės ir finalės (Jasionytė-Mikučionienė 2019, 16), plg.:

<u>NET</u>		<u>TIK(TAI)</u>	
<i>Inicialė</i>	NET Jonas atėjo.	<i>Inicialė</i>	TIK(TAI) Jonas atėjo.
<i>Medialė</i>	Jonas NET atėjo.	<i>Medialė</i>	Jonas TIK(TAI) atėjo.
<i>Finalė</i>	Jonas atėjo NET .	<i>Finalė</i>	Jonas atėjo TIK(TAI) .

Dabartinėje kalboje *net* ir *tik(tai)* įprastai turi vadinamąją siaurąją aprėptį (ang. *narrow scope*), o tai reiškia, kad jos pabrėžia ne visą sakinį, bet žodžių junginius, nėra nutolusios nuo modifikuojamosios frazės, todėl finalės pozicija rodosi ne tokia natūrali. Šiek tiek kitaip dalelyčių *gi* ir *juk* atveju: nepaisant to, kad jos yra poziciškai mobilios, dalelytė *gi* linksta užimti medialės, tiksliau antrąją, arba Wackernagelio, poziciją, o dalelytė *juk* – inicialės (Panov 2019, 62–63).

Iš diachroninės perspektyvos, senuosiuose lietuvių kalbos raštuose pabrėžiamųjų dalelyčių etimologiją ir funkcijas tyrė Leskienas (1903), Hermannas (1926), Drotvinas (1968), Ambrazas (2006), Nau ir Ostrowskis (2010). Pastebėta, kad pabrėžiamosios dalelytės polifunkcionalios: pavyzdžiui, *net* senuosiuose tekstuose gali funkcionuoti kaip jungtukas ir turėti tokių reikšmių kaip „bet“, „nebent“, „kol“, „kadangi“, „negu“ ir kt. (Nau,

Ostrowski 2010, 15–16). Be jungtuko funkcijų, žymiklis *net* galėjęs atlikti ir stiprinamąją bei išskiriamąją funkcijas senuosiuose raštuose (Drotvinas 1968, 94, 97; Pajėdienė 2011, 235). Vis dėlto, kaip pastebėta Nau ir Ostrowskio redaguotame rinkinyje, *net*, kaip pabrėžiamoji dalelytė, palyginti reta (Nau, Ostrowski 2010, 16): pirmiausia išplėtoti kontekstai, kur *net* funkcionuoja kaip jungtukas. Dar kituose darbuose išsamiau tyrinėta pabrėžiamųjų dalelyčių etimologija: pavyzdžiui, dalelytė *juk* kildinama iš frazės **juo kai*, kurią sudaro stiprinamasis prievoksmis *juo* ir jungtukas *kai*, o šios frazės reikšmė apibrėžiama kaip „tuo labiau, kad; ypač, kad“ (plačiau žr. Ostrowski 2015, 201–215). Nemažai dėmesio skirta ir dalelyčių pozicijai sakinyje, taip pat žodžio šeimininko skirstymui pagal kategorinę klasę, t. y. ar dalelytė šliejasi prie daiktavardžio, ar prie veiksmazodžio, ir pan. (Ambrazas 2006, 80–82). Vis dėlto pasirinktų dalelyčių vartoseną pabrėžiamuosiuose kontekstuose, taip pat funkcijų sąsaja su dabartinėje kalboje fiksuojama vartoseną bei funkcijomis analizuota menkliau.

2. Medžiaga ir metodai

Duomenys tyrimui rinkti iš trijų senųjų lietuvių kalbos tekstų, atspindinčių skirtingus rašto variantus: prūsiškajam variantui priskiriamos Jono Bretkūno *Postilės* (1591), viduriniam – Mikalojaus Daukšos *Postilės* (1599) ir rytiniam – Konstantino Sirvydo *Punktai sakymų* (1629–1644). Buvo naudojama Lietuvių kalbos instituto sukurta *Senųjų raštų duomenų bazė*, elektroninėmis senųjų tekstų konkordancijomis, taip pat Bretkūno *Postilės* fotografuotiniu leidimu (sud. Aleknavičienė 2005), Sirvydo *Punktai sakymų* kritiniais leidimais (sud. Vasiliauskienė, Rutkovska 2015), tai pat Jono Palionio sudaryta „Mikalojaus Daukšos 1599 metų *Postilė* ir jos šaltiniai“ (2000). Pavyzdžiai analizei atrinkti rankiniu būdu: pirmiausia atskirai analizuotos skaliarinės adityvinė ir restriktvyvinė dalelytės *net* ir *tiktai*, o vėliau – neskaliarinės pabrėžiamosios dalelytės *gi* ir *juk*. Analizuotas absoliutus dalelyčių pavartojimų skaičius² pasirinktuose tekstuose apibendrinamas 1 lentelėje.

² Pateikta statistika apima įvairiopą pasirinktų vienetų vartoseną (ir kaip jungtuko, ir kaip dalelytės). Kalbant apie dalelytę *gi*, į statistiką įtraukti tie atvejai, kai dalelytė *gi* (ir jos variantai *g* bei *gu*) vartojama atskirai, kaip savarankiška leksema, ir tie, kai dalelytė vartojama prisišliejusi prie kaitomojo žodžio. Neįtraukti atvejai, kai dalelytė *gi* šliejasi prie nekaitomųjų žodžių (išskyrus dalelytes), iš kurių nemažai esama leksikalizuotų atvejų, pvz., *kadangi*, *irgi*, *jeigi*, *neigi* ir pan.

1 lentelė. Dalelytės *net*, *tiktai*, *gi* ir *juk* tirtuose XVI–XVII a. raštuose

	BP	DP	PS
<i>gi</i>	449	2 301	196
<i>juk</i>	8	18	-
<i>net</i>	190	292	32
<i>ti(e)ktai</i>	400	1 224	162

3. Dalelytės *net* ir *tiktai*

Kaip užsiminta straipsnio įvade, senojoje lietuvių kalboje *net* pirmiausia siejama su jungtuko kontekstais, o *net*, kaip pabrėžiamosios dalelytės, atvejai palyginti reti (Nau, Ostrowski 2010, 16). Pasirinktų senųjų lietuvių kalbos tekstų analizė rodo, kad pabrėžiamoji dalelytė *net* kai kuriuose raštuose, pavyzdžiui, DP, ne tokia ir reta: ji gali būti pavartota ne tik kaip pabrėžiamoji, bet ir kaip išskiriamoji dalelytė, be to, kaip rodo toliau pristatoma analizė, laiko ribą perteikiančiuose kontekstuose *net* gali būti dviprasmiška, t. y. būti vartojama neapibrėžtuose kontekstuose, kur jungtuko ir dalelytės funkcijos sutampa. Nepaisant to, kad atskirti, ar *net* turi dalelytės statusą, ar jungtuko, ne visada paprasta, pastebėta, kad žymiklio *net* kategoriniam statusui nustatyti svarbūs trys veiksniai: sintaksinė pozicija, aprėptis (ang. *scope*) ir žymiklio leksinės semantikos aspektai. Kai *net* funkcionuoja kaip jungtukas, jis vartojamas inicialės pozicijoje, o į jungtuko aprėptį patenka visas sakinys. Be to, tokiais atvejais *net* neturi nei skaliarinio, nei adityvinio komponento savo reikšmės struktūroje, o tai reiškia, kad nenurodo į alternatyvų rinkinį, neimplikuoja, kad alternatyvų rinkinio nariai yra išsidėstę tikėtinumo skalėje. Vadinamąją plačiąją aprėptį (ang. *wide scope*) viso sakinio atžvilgiu *net* turi subordinuojamuose sakiniuose: palyginkime atvejį, kur *net* funkcionuoja kaip laiko jungtukas:

- (11) a. *Sedėkite / tieg / miestė / neĩ bufitė apwilkti galibe izg dagaus.* (DP, 236,24–25)
 b. *Siedźcie / prawi / w mieście / aż bedźciecie przyobleżeni moca z niebá.* (WP, 245,22–23)

Pateiktame pavyzdyje jungtukas *net* reiškia laiko ribą, iki kurios turi vykti pagrindiniu sakiniu reiškiamas veiksmas („sėdėkite mieste, kol būsite apgaubti galybe iš dangaus“), o į *net* aprėptį patenka visa subordinuojamojo sakinio propozicija („būsite apgaubti galybe iš dangaus“). Ne tik subordinuojamuose, bet koordinuojamuose sakiniuose tiriamas žymiklis siejamas su plačiąja aprėptimi, plg.:

- (12) a. *Ne rados ne wienas / kurfai atgribtu ir dutu garbe diwui / **net** tiectai taffai praßaliētis.* (DP, 326,31)
b. *Nie ieft nálezion / ktoryby fie wrocił / á dal chwałe Bogu / **iedno** ten cudzoziemiec.* (WP, 337,4–6)

Pateiktame pavyzdyje iliustruojamas kontrastyvinis, arba priešpriešinis, sakinys: pirmojo sakinio propozicija *p* yra neigiama („neatsirado nė vienas“), o antrojo, sujungiamo jungtuku *net*, sakinio propozicija *q* – teigiama („tiktai tasai prašalietis“), t. y. „ne *p*, **net** *q*“. Taigi, priešinamos dvi propozicijos, kurių antroji patenka į *net* aprėptį.

Kai *net* vartojama ne kaip jungtukas, bet kaip dalelytė, aprėpties pobūdis kitoks: pabrėžiamoji dalelytė *net* turi siaurąją aprėptį (ang. *narrow scope*), o tai reiškia, kad į jos fokusą patenka frazės – pirmiausia, daiktavardiniai junginiai (NP), prielinksniniai junginiai (PP), veiksmažodiniai junginiai (VP) ir pan., bet ne sakiniai. Pabrėžiamosios dalelytės *net* sąsaja su siaurąja aprėptimi akcentuojama ir dabartinėje kalboje (Panov 2019, 65). Aplinkybę, kad *net* tirtuose senuosiuose tekstuose funkcionuoja ir kaip jungtukas, ir kaip pabrėžiamoji dalelytė, galima sieti su reikšmių sluoksniavimosi fenomenu (ang. *layering*) (pagal Hopper 1991): vartoseną pabrėžiamąją reikšmę dar nėra tokia įsitvirtinusi kaip jungtuko atvejai (bent jau BP ar SPS), taigi jungtuko funkcijos yra įvairesnės ir senesnės, o pabrėžiamoji reikšmė, tikėtina, naujesnė, pasiekusi pradinę semantinės raidos stadiją.

Tiriant pasirinktų senųjų tekstų medžiagą pastebėta, kad dalelytės *net* funkcijos priklauso nuo konteksto, kuriame dalelytė atsiduria. Konteksto įtaką pabrėžiamųjų reikšmių formavimuisi yra pastebėjusi ir Visconti (2005; 2006), tirdama italų kalbos dalelytes *perfino* ir *addirittura* „net“. Kaip teigia Visconti (2005, 239), dalelyčių *perfino* ir *addirittura* raidą galima sieti su diachroniniu mikropragmatiniu (ang. *diachronic micro-pragmatic*) procesu, t. y. adityvinės ir (arba) skaliarinės reikšmės atsiradimą lemia dažnėjantis dalelyčių vartojimas specifiniuose (t. y. tam tikruose pragmatiniuose) kontekstuose, kuriuose adityviniai ir skaliariniai reikšmės aspektai tampa konvencionalizuoti.

Kalbant apie lietuvių kalbos *net*, pirmiausia skirtini neskaliariniai kontekstai, kuriuose tiriama dalelytė atlieka adityvinę funkciją, ir skaliariniai kontekstai, kuriuose dalelytė *net* implikuoja alternatyvieji fokuso nariai išsidedo tikėtinumo skalėje. Skaliariniuose kontekstuose dalelytė *net* atlieka ir

adityvinę, ir skaliarinę funkcijas. Kai pabrėžiamoji dalelytė *net* turi adityvinį komponentą, ji, kaip ir kitos adityvinės dalelytės, yra siejama su egzistencine presupozicija, kurią galima perfrazuoti „ne tik *p*, bet ir *q*“, plg.:

- (13) a. *Todrīnaġ per akīs Heretīkkai blužniie / kad bīlo: idānt' nūġ kiekó bīmtú mętu / neġ ik' βem' ámžīui turētu paklīf' wīfsá Bažnīczia krikβczioniβka: net' ánis dabár prādeio regél' ir pažino tiefa.* (DP, 208,6)
b. [...] *áž oni dopiero przeyžr3eli / y poználi prawde.* (WP, 216,17–18)

Pateiktame pavyzdyje iliustruojama, kad ne tik ankstesniame kontekste minimi Dievą tikintys, bet ir eretikai, kurie teigė, kad Bažnyčia turėtų paklysti, dabar praregėjo ir suprato tiesą. Adityvinis reikšmės komponentas koreliuoja su pasakymo teisingumo sąlygomis: jau gerokai anksčiau pastebėta, kad adityvinės dalelytės nepažeidžia pasakymo teisingumo sąlygų, o tik papildo jį (Horn 1969; Stalnaker 1974). Reikia pasakyti, kad adityvinė reikšmė aiškiausia, kai dalelytės fokuse yra daiktavardinė frazė (NP), o kai į dalelytės fokusą patenka veiksmažodinė frazė (VP), tada labiau pabrėžiamas pats veiksmas, jo intensyvumas, plg.:

- (14) a. *ir kayp rašo Apaštalas / teyp bayfīey buwo pałodus / net gieda ir pamīnet.* (SPS 1, 232,15–18)
b. *y iako piβe Apofitol / ták šie byla bargo rospuścīla / áž wstyd y wfpomīnac.* (SPS 1, 232,16–19)

Šiuo atveju adityvinės reikšmės parafrazė „ne tik *p*, bet ir *q*“ sunkiau pri-taikoma: labiau sustiprinama pati gėdos būseną, o ne adityvinis komponentas.

Galima teigti, kad *net* senuosiuose tekstuose funkcionuoja ne tik kaip adityvinė, bet ir kaip skaliarinė dalelytė: tarkime, žemiau pateiktame pavyzdyje (15) alternatyvų rinkinyje esantys nariai (Petras, Linas, Klemensas, Anakletas ir kt.) sudaro skalę iki paties mažiausiai tikėtino, t. y. iki Grigaliaus tryliktojo. Tiesa, neigiamajame sakinyje alternatyvų rinkinio nariai išdėliojami atvirkščiai: dalelytė *net* neigiamajame sakinyje pabrėžia ne mažiausiai, bet labiausiai tikėtiną narį. Pavyzdyje (16) aplinkybė, kad lemtingąją dieną ir valandą žino angelai, yra labiausiai tikėtina, taigi, tikėtinumo skalėje angelai užima aukštą poziciją: iliustruojamame sakinyje niekas nežino lemtingosios dienos ir valandos, net tie, kurie labiausiai turėtų žinoti, t. y. angelai, plg.:

(15) a. *Páfkui Pętra fu taiaug' stipribe / ir wáldžia iftoio Linus / páfkui Linu Kle-
mens páfkui Klimanta Anakletas / po iamui Ewarifstus / potam Alexander / po
Ałexandruui Sixtus: ir teip wiens' páfkui antra / niat' ik' tam kuris nu yra Grigalus
triaczias liekás kuris yra dwieiu bitmu triiudešimtu ir triaczias nuę Pętro šwento.*
(DP, 504,49–505,2)

b. [...] y ták ieden po drugim / **áz** do džišieyšego Vrbana šiodmego / ktorý ieft
dwufetny trzydžiefiy y piaty od Piotrá šwietego. (WP, 546,29–31)

(16) *Tos dienos ir hadinos nieks nešinna / Net Angelai dangiue / lifch wiens mana Tie-
was.*

(BP 1, 21,15)

Be skaliarinės reikšmės, *net* kartu turi ir adityvinį atspalvį, kuris (16) atveju gali būti perfrazuojamas taip: „ne tik niekas kitas nežino, bet ir angelai nežino lemtingosios dienos ir valandos“. Ilgainiui tipologinėje literatūroje pastebėta, kad skaliarinuose kontekstuose dalelytė *even* „net“ gali išreikšti nuostabą, t. y. kalbėtojas, pavartodamas *even* „net“, stebisi dalyku, kurio nebuvo tikimasi (Karttunen, Peters 1979). Pastaroji aplinkybė tiesiogiai siejama su faktu, kad pabrėžiamas mažiausiai tikėtinas skalės narys. Kai *net* perteikia nuostabą, ji yra siejama su konvencionaliąja implikatūra: pavyzdyje (15) konvencionalioji implikatūra galėtų būti perfrazuojama taip: „Iš visų svarstomų narių, Grigalius tryliktasis yra tas, kuris mažiausiai tikėtina, jog pasirodys“. Dėl sąsajos su konvencionaliąja implikatūra dalelytė *net* yra skaliariška: į *net* fokuso centrą papuola narys, kuris tikėtinumo skalėje yra žemiausio rango. Taigi dalelytė *net* atlieka skaliarinę funkciją ir išskiria mažiausiai tikėtiną narį iš skalės, kitus narius palikdama alternatyvų rinkinyje. Tiesa, nuostabos (arba miratyvinis) komponentas labai priklauso nuo konteksto: tirtuose senosiuose tekstuose ne visada skaliariniai kontekstai sietini su nuostabos raiška.

Dėl to, kad skaliarinuose kontekstuose atsiranda kalbėtojo perspektyva, skaliarinės reikšmės formavimasi galima sieti su subjektyvizacijos (ang. *subjectification*) procesu (Traugott 2007; 2010). Be to, kaip teigia Visconti (2005, 248–252), subjektyvizacija sietina ir su sintaksinės pozicijos pokyčiais, kai dalelytė tampa (daugiau ar mažiau) sintaksiškai mobili, išsiplėčia junginių tipai, kurie patenka į dalelytės aprėptį. Kaip matyti iš analizuotų pavyzdžių, į dalelytės *net* fokusą patenka skirtingo struktūrinio tipo junginiai: dažniausiai dalelytė *net* apibrėžia prielinksninį (PP) arba daiktavardinį jungi-

nį (NP), rečiau – veiksmazodinių junginių (VP). Įprastai pabrėžiamoji *net* eina prieš fokusą, taigi jos poziciją galima apibrėžti kaip prefokusinę. Sakinio sandaros atžvilgiu prefokusinė *net* yra inicialėje, o tai reiškia, kad tiriamą dalelytę yra pirmasis žodis klauzoje.

Nau ir Ostrowskio rinkinyje (2010, 16) teigiama, kad skaliarinė adityvinė dalelytės *net* reikšmė galėjo atsirasti iš laiko ribą žyminčios reikšmės „iki, kol“. Pastarąją hipotezę iš dalies galėtų patvirtinti anksčiau minėti sintaksiniai laiko kontekstai (pavyzdys 11), ypač DP, SPS, kur *net* randama pavartota su prielinksnine fraze, kurią sudaro prielinksnis *ik* ir NP. Reikšmės atžvilgiu konstrukcija *net + ik + NP* gali būti dviprasmiška ir turėti arba laiko ribos, arba pabrėžiamąją reikšmę. Kai NP pozicijoje yra abstraktusis daiktavardis, konstrukcija *net + ik + NP* sudaro nominalizuoto sakinio pagrindą, todėl *net* funkcionuoja kaip laiko ribą perteikiantis jungtukas (17), o kai NP pozicijoje yra konkretusis daiktavardis, ta pati konstrukcija, panašu, jau turi pabrėžiamąją reikšmę (18), plg.:

(17) a. *Drin' ty tad prieżaftų iżg' D'iewo w'at'os / I'onas giw'eno girioi' / **neĭ ik** fuk'ak'ímui triiŭ deřimtu métu giw'at'os faw'os* (DP, 28,36–38)

b. *Dla tych tedy przyczyŭ z Bořkiego zrzadzenia / Jan mieřkał ná puřczy **ář do** trzydżiestego roku żywotá fwego* (WP, 28,51–52)

(18) a. *IR řitái vřd'agtis ba{ř}niczios perpliřo inř dwí dalí nuř wirř'áus **neĭ ik** ápaczei:* (DP, 179,1–2)

b. *z'at'ona rořprolá řie ná dwie cřeřci / od wierzchu **ář do** řpodku:* (WP 187,25–26)

Raidos kryptis „iki, kol“ > „net“ paliudyta ir tipologiškai – įvairiose kalbose (plg. König 1991, 165–166): pavyzdžiui, XIV a. italų kalbos tekstuose dalelytės *perfino* ir *addirittura* „net“ taip pat turėjo laiko ribos reikšmę, o vėliau išplėtojo adityvinę ir skaliarinę reikšmes (plačiau žr. Visconti 2005, 237–261). Konstrukcija *net + ik + NP* inferuoja ribos semantiką, todėl visai įtikinama, kodėl dalelytė *net* išplėtoja skaliarinę reikšmę, siejamą su kraštutiniu, ribiniu skaliarinės skalės nariu. Tokiu būdu galima patvirtinti Visconti poziciją, kad leksinė tiriamų vienetų semantika turi reikšmingą įtaką tolesnei reikšmės raidai (plačiau žr. Visconti 2005; 2006).

Tirtoje DP medžiagoje dalelytė *net* sporadiškai gali būti pavartota ir kaip išskiriamoji, arba restriktyvinė, dalelytė, plg.:

(19) a. *Nes' ioğ praštófiu tiéfiu ir tikriuiu íβminti ir tiéfa / kuriós **net'** βítoię bažniczioi' kitúr niékur ner'*: (DP, 457,20–21)

b. [...] / *ktorey **oprocž** tego kościolá nigdžie indžiey nie máβ*: (WP, 484,29)

Kaip ir adityvinės reikšmės atveju, svarbūs kontekstiniai veiksniai: išskiriamąją *net* reikšmę sustiprina neigiama konstrukcija *kitúr niékur ner'*, t. y. „kitur niekur nėra, tik šitoje bažnyčioje“. Vis dėlto *net*, kaip išskiriamoji dalelytė, pasitaiko itin retai, – tirtuose senuosiuose tekstuose dominuojanti restrikyvinė dalelytė yra *tiktai* ir jos variantas *tietai*. Kaip ir *net*, tiriamas žymiklis *ti(e)ktai* pirmiausia vartojamas kaip jungtukas ir gali būti randamas kontrastyviniuose kontekstuose bei turėti priešpriešos arba išskiriamąją reikšmę, plg.:

(20) *Kitiemus βmonems tatai nebuwa prifakita / **tiktai** βidu giminei*. (BP 1, 129,15)

Tai, kad pabrėžiamosios restrikyvinės dalelytės įvairiose kalbose gali būti vartojamos ne tik kaip dalelytės, bet ir kaip jungiamiejirieveiksmiai (ang. *conjunctive adverbs*), pastebėta tipologinėje K ö n i g o (1991, 16) studijoje: kalbamais atvejais dalelytė nėra siejama su egzistencine presupozicija, o labiau atlieka arba sakinių, arba diskurso atkarpų siejimo funkciją. Kaip pažymi K ö n i g a s, pabrėžiamosios dalelytės, funkcionuodamos diskurso lygmeniu, gali pristatyti kitą (neretai priešingą) argumentą tam, kuris paminėtas anksnesniame kontekste (plg. K ö n i g 1991, 63; 2017), plg.:

(21) *John has great qualities. He is reliable, he is always available. **Only**, he is very mean.*

„Džonas turi puikių savybių. Jis yra patikimas, niekada neužsiėmęs. **Tik** jis labai šykštus.“

(K ö n i g 2017, 35)

Pastaroji, diskurso, funkcija labiau išplėtotą dabartinėje lietuvių kalboje (žr. Jasionytė–Mikučionienė, priimta spaudai), o tirtuose senuosiuose raštuose pabrėžiamoji dalelytė *ti(e)ktai* dažniau funkcionuoja kaip jungtukas sakinio lygmeniu, plg.:

(22) a. *Rodžiafi tafay reykalas iš dayles / kuri neg{a}l figuros materioi kokioi padarit / **tiktay** fenu pagadinus*. (SPS 1, 142,23–27)

b. Pokázuié šie tá potřébá z rzemioflá / które nie može figury w matéryey iákiey
uczynić / **tylko** dawna zépfowawßy. (SPS 1, 142,25–29)

Tiesa, BP, šalia priešnamojo jungtuko *ti(e)ktai*, randamas ir kitas žymiklis *lisch*, kuris iš esmės funkcionuoja kaip jungtukas ir turi priešpriešos (23) ir (arba) išskyrimo (resp. skiriamąją) (24) reikšmę. Kaip ir *ti(e)ktai* atveju, priešpriešos ir išskyrimo reikšmės sustiprina vieno dėmens neigiama, o kito – teigiama propozicija, plg.:

(23) *Prifaka / idant miletumbim Diewa ir artima fawa / Bet ne praftai / lifch ifch wiffos fchirdies / ifch wiffos dufches.* (BP 2, 379,23)

(24) [...] *βodeis ir darbais ifchroda po iu akim / iog kits newiens / lifch ghis patfai ira tikras paβadetas Meffiofchus.* (BP 1, 29,23)

Analizuotoje medžiagoje pastebėta, kad išskiriami *ti(e)ktai* reikšmė sustiprėja sintaksiniuose kontekstuose su priešinamaisiais jungtukais, pavyzdžiui, su jungtuku *net*. Anksčiau komentuoatame pavyzdyje (12) *net* funkcionuoja kaip priešpriešinys jungtukas, o *tiectai* – kaip pabrėžiamoji dalelytė, arba intensifikatorius (ang. *intensifier*), turintis išskiriamąją reikšmę („neatsirado nė vienas, išskyrus tą prašalietį“). Įdomu, kad panašios adverbialo *only* „tik-tai“ vartojimo aplinkybės fiksuotos ir vidurinėje anglų kalboje: sudarydamas kolokacijas su priešpriešiniais jungtukais *but* „bet“, *except* „išskyrus“ ir kt., žymiklis *only* „tik-tai“ taip pat turėjo išskiriamąją reikšmę (Brinton 2017, 104–105).

Nepaisant to, kad tirtuose senuosiuose tekstuose *ti(e)ktai* įprastai funkcionuoja sudėtinio sakinio lygmeniu, išskiriamąją reikšmę gali perteikti ir diskurse, plg.:

(25) *A neβinom newiena βmogaus / kurfai nūg pradzio fwieto pats per fawe butu ifchnumirufiu priffikielens. Tiktai* apie wiena mufu Pona IEfu Kriftu rafchama / fakama /tikima / ir giedama ira (BP 2, 6,17–21)

Brinton (2017, 105), tyrinėdama adverbialą *only* „tik“ vidurinėje anglų kalboje, pastebi, kad inicialės pozicijoje vartojamas *only* gali būti vertinamas kaip iliustruojantis tarpinį raidos etapą tarp adversatyvinės (priešpriešos arba išskyrimo) ir pabrėžiamosios (emfatinės) funkcijos. Reikia pasakyti, kad ne

tik inicialės pozicija lemia *ti(e)ktai*, kaip dalelytės, radimąsi. Anot Königo, vienas iš pabrėžiamosios restrikyvinių dalelyčių reikšmės šaltinių yra neigiamų konstrukcijų tipas „niekas, išskyrus“ (König 1991, 159). Kaip minėta, kalbamo tipo konstrukcijos būdingos ir nagrinėjamai lietuvių kalbos dalelytei *ti(e)ktai*: sakinių jungimo diskurso lygmeniu atvejais (kaip 25) akivaizdi išskyrimo reikšmė („nežinome nė vieno žmogaus, kuris būtų iš numirusių prisikėlęs, išskyrus vieną mūsų Poną Jėzų Kristų“). Pateiktame BP pavyzdyje (25) *ti(e)ktai* turi išskiriamąją (arba kitaip, restrikyvinę) reikšmę ir interpretuotina greičiau ne kaip jungtukas, bet kaip dalelytė.

Tiriant senuosius tekstus pastebėta, kad kai *ti(e)ktai* vartojama kaip dalelytė, ji pirmiausia siejama su neskaliariniais kontekstais, kuriuose realizuoja restrikyvinę reikšmę, plg.:

(26) *A mes krikščionis tikrai šinnam / iog **tiktai** wienas Diewas ira.* (BP 2, 180,14)

Skirtingai nei kontrastyviniuose kontekstuose, šiuo atveju abi sudėtinio sakinio propozicijos gali būti teigiamos („žinome“ ir „vienas Dievas yra“). Panašu, kad, priešingai nei dalelytės *net* atveju, skaliarinis reikšmės komponentas tirtuose raštuose dar nėra toks akivaizdus ir iki galo konvencionalizuotas.

Pabrėžiamoji dalelytė *ti(e)ktai* tirtuose tekstuose dažniausiai eina prieš fokusą (pabrėžiamąjį dėmenį), nors gali būti vartojama enklitiškai pabrėžiamąjo dėmens atžvilgiu, taigi, klauzos struktūros atžvilgiu gali užimti ir inicialės, ir medialės pozicijas. Į restrikyvinės dalelytės *ti(e)ktai* fokusą patenka NP, PP, rečiau – VP, AdvP. Pastebėta, kad dažniausiai *ti(e)ktai* pabrėžia greta esantį žodį, tačiau dalelytės fokusas gali būti ir nutolęs, plg.:

(27) a. *Žmogus **tiktay** turi žmogaus buyti / bet turi nebuyti dungaus / žiemes akmenio Anielo ir wifu kitu dayktu.* (SPS 1, 80,29–81,3)

b. *człowiek **tylko** ma byt człowieczy / lecz ma nie byt nieba / żemie / kamieniä Aniolá / y wšytkich innych rzeczy.* (SPS 1, 80,27–81,2)

Pateiktame pavyzdyje postpoziciškai (dalelytės *tiktai* atžvilgiu) vartojamas veiksmažodis *turi*, bet ne jis klauzoje yra pabrėžiamas, o daiktavardžio grupė *žmogaus buitį*. Mokslinėje literatūroje jau gerokai anksčiau pastebėta, kad tada, kai pabrėžiamosios dalelytės (ir adityvinės, ir restrikyvinės) eina prieš VP, jos nebūtinai pabrėžia frazės pradą – veiksmažodį, bet ir tiesioginiu

objektu einantį NP arba net patį subjektą (plačiau žr. Jackendoff 1972; König 1991, 23). Tiriant dalelytę *net*, fokuso nutolimo atvejų neužfiksuota, – greičiausiai dėl to, kad VP į *net* fokusą patenka itin retai.

4. Dalelytės *gi* ir *juk*

Pasirinktų XVI–XVII a. tekstų duomenys rodo, kad dalelytės *gi* ir *juk*, viena vertus, atlieka pabrėžiamąją funkciją, o kita vertus, gali būti siejamos su straipsnio įvade pristatyta bendrųjų žinių, arba neginčijamos informacijos, funkcija. Tarkime, viename iš Bretkūno *Postilės* pavyzdžių (28) ankstesniame diskurse pasakyta, kad visi žmonės atpuolė, visi pagedo, nėra nė vieno, kuris darytų gera, dėl to, adresantas, žinodamas šią informaciją, primena ją klausytojui ir teiraujasi, o teiraudamasis kartu priekaištuoja, kodėl visi taip pasileidusiai gyvena, plg.:

(28) *Kas supranta kaip tankei fugriefchij? Wiffi atpūle / wiffi pageda. Nera nieko kurfai ger daritu / nei wieno. Tieka skeledami / kamgi teip paffileidufei giwenam.* (BP 2, 489,18–21)

Išankstinę informaciją, žinomą adresantui, žymi dalelytė *gi*, šiuo atveju enklitiškai prisišliejusi prie klausiamojo įvardžio *kam*.

Kitu atveju dalelytė *gi* taip pat siejama su išankstinėmis žiniomis, bet šios žinios nebūtinai įvardytos ankstesniame diskurse, adresantas remiasi bendrąja (neverbalizuota) patirtimi: kaip visi žino, serga ne tik vaikai, bet ir jauni stiprūs vyrai, plg.:

(29) *Nefa ir fchū pacziu cziefu girdim / bei regim / βmones pa wiffus kraschtus βemes / mieftu alba kiemu negalinczes / Ir tiek indiwinu liggu randafe / kaip nepatis / dakta-rajfotug nefinnos / kaipo tas nauias liggas giditi alba prawariti / fergagi wel netiktai iauni bernelei alba nukarfche βmones / bet ligga im iaunikius ir ftiprus wirus / Wel ligga spaudz netiktai firata / bet jr bagota / ne tiktai tarna / bet tulas kartu ir pati Pona* (BP 2, 459,3–12)

Žymėdama neginčijamą informaciją, nagrinėjama dalelytė *gi* siejama su skirtingais funkciniais sakinių tipais: konstatuojamaisiais (deklaratyvais), klausimaisiais (interogatyvais) ir skatinamaisiais sakiniiais (imperatyvais, optatyvais). Kalbant apie klausiamuosius kontekstus, Panovas (2019, 77) pastebėjo, kad dabartinėje kalboje *gi* gali pasirodyti ir atvirojo tipo, ir uždarojo tipo klausimuose, – pastaruoju atveju į užduotą klausimą tikimasi

atsakymo „taip“ arba „ne“. Tirti senieji raštai rodo, kad dalelytė *gi* vartojama dažniau atvirojo tipo klausimuose (ir tiesioginiuose, ir netiesioginiuose), prisišliejusi prie klausiamųjų žodžių (įvardžių arbarieveksmių) (30), bet pasitaiko ir uždarojo tipo klausimuose, prisišliejusi prie klausiamosios dalelytės *ar* (31), plg.:

(30) *Ghis atfake / efch ne efmi tas. er effi Prarakas? Atfake anas / Ne. Biloia potamiamui / kafgi effi? idant atfakitumbim / tiemus / kurie mus fiunte.* (BP 1, 39,4–7)

(31) a. *Ir tugu ėfsi kurfái tureiėi atėyi / argu kito láukėmė?* (DP, 17,3–4)
b. *A tyžeš ieft ktorys mial przyśc / cżyli inbęgo cžekamy?* (WP, 16,37–38)

Pavyzdyje (30) klausama ne pirmą kartą: pavartojant dalelytę *gi*, implikuojama į ankstesnį klausimą; kadangi kalbėtojas nesulaukia atsakymo, dėl to klausdamas pakartotinai kartu ir sustiprina klausimą. Tikrinamuoju klausimu (31) implikuojamas teigiamas atsakymas, kuris numanomas iš ankstesnio diskurso: „*gi* / juk tu esi tas, kuris turėjai ateiti, – mes ne kito laukėme“. Kaip matyti, uždarojo tipo klausimuose prie klausiamosios dalelytės *ar* šliejasi dalelytė *gu*, kurią tyrėjai pirmiausia laiko klausiamąja dalelyte (Ambrasas 2006, 88; Nau, Ostrowski 2010, 27), nors pažymima, kad „dalelyčių *argu*, *begu* dėmuo *-gu* turėjęs ne tik klausiamąjį, bet ir emfatinį atspalvį“ (Labutis 1964, 124; analogišką pastabą taip pat pateikia Ambrasas 2006, 89). Pasirinktų senųjų raštų analizė patvirtina kitų autorių įžvalgas dėl pabrėžiamojo dalelytės *gu* atspalvio, negana to, kaip matyti iš pavyzdžio (31), pabrėžiamoji funkcija išryškėja bendrųjų žinių, arba neginčijamos informacijos, žymėjimo kontekstuose.

Nepaisant to, kad klausiamuosiuose sakiniuose neginčijamos informacijos žymėjimo funkcija gali būti sumišusi su pabrėžiamąja, stiprinamąja funkcija, pastaroji itin akivaizdi kombinacijose su *daugiau*: LKŽe *daugiau* apibrėžia kaip stiprinamąją dalelytę, analogišką dalelytei *gi*, plg.:

(32) *Regim kofna βwiereli / pauksteli ir kirmeleli / rupinantinfi ir procewoiantinfi / idant fawe ir waikelius fawa papenetu. Kūgi daugiaus βmogus protu ir ifchmintimi Diewo apdowanotas toktai tur dariti.* (BP 2, 326,24–327,1)

Tipiška, kad klausimuose (ir tiesioginiuose, ir netiesioginiuose) dalelytė *gi* užima antrąją (arba Wackernagelio) poziciją sakinyje. Tiesa, ne tik klau-

siamuosiuose, bet ir kituose sakinių tipuose *gi* linksta užimti antrąją poziciją. Dabartinėje kalboje dalelytė *gi* taip pat dažniausiai vartojama antrojoje pozicijoje, bet ši pozicija jau nebėra apibrėžta: fiksuojamas dalelytės sintaksinis mobilumas, todėl ji gali pasirodyti ir inicialėje, ir finalėje (plg. Panov 2019, 62).

Skatinamuosiuose sakiniuose dalelytė *gi* yra prisišliejusi prie liepiamosios nuosakos, taip pat prie geidžiamosios nuosakos formų. Viena vertus, pabrėžiama liepiamosios (ar geidžiamosios) nuosakos forma, o antra vertus, esama sąsajos ir su bendrosiomis žiniomis: pateiktame BP pavyzdyje kalbėtojas žino, kad Lietuva meldžiasi kaukams, aitvarams ir kitoms būtybėms, todėl pabrėžiamai (o gal net ir pakartotinai) skatina turėti tik vieną Dievą:

- (33) *Bei fchiteipo wiena tiktai Diewa ira melde / kurie tureia Diowo bodi. Pamefkigi miela Lietuwa melftiffi / kaukus / Aitwara / Szemepaczius alba kitas Diewes ir numirusius fchwentufius / da melfkifi wienu Diowo / Tiewo mufu Wiefchpaties IEJsaus Kristaus / tas gal ir nor gelbeti βmones / ing fawe tikinczes / wiffofu daiktofu.* (BP 2, 101,7–14)

Kaip rodo aukščiau pateikti pavyzdžiai, tiriamoji dalelytė gali būti vartojama ir po nepriešdėlinių, ir po priešdėlinių veiksmažodžių. Po nepriešdėlinių veiksmažodžių vartojama tada, kai veiksmažodis iškeliamas į sakinio pradžią, ypač skatinamuosiuose arba emfatinuosiuose sakiniuose (Ambrazas 2006, 80–81). Tokiais atvejais *gi* užima klitikams būdingą antrąją poziciją. Kai kada dalelytė *gi* gali būti vartojama ir po priešdėlinių veiksmažodžių, o dar kai kuriuose senuosiuose raštuose, pvz., DP, paliudyta dalelytės *gi* interpozicija, – tai reiškia, kad *gi* įsiterpia tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies. Vis dėlto interpozicijos atvejai itin reti, – DP terastas vos vienas toks atvejis:

- (34) a. *Žináu ioğ mielaβirdus dârbus dâre / ir nûβirdžėi atlêide kaltės fawiémus kaliémus: atgilefk' ir tu kaltės iei:* (DP, 546,25–26)
b. [...] *y 3 fercá odušćilá winy winowáycow fwoim: odušćze iey y ty winy iey:* (WP, 593,25–26)

Panovo teigimu, senojoje lietuvių kalboje dalelytės *gi* aprėptyje buvo išskirtinai frazė, bet ne visas sakinys (Panov 2019, 81), o tai reiškia, kad dalelytės aprėptis buvusi siaura. Dabartinėje lietuvių kalboje atvirkščiai: dalelytės aprėptyje gali būti visas sakinys, nepriklausomai nuo dalelytės sintaksinės pozicijos, taigi tokiu atveju suvokiama, kad dalelytės aprėptis yra plati (ang. *wide scope*). Vis dėlto tiriant pasirinktų senųjų tekstų medžiagą pastebė-

ta, kad tada, kai *gi* atlieka pabrėžiamąją, arba išskiriamąją, funkciją, į aprėptį patenka frazė, tačiau tada, kai dalelytė žymi neginčijamą informaciją, sieja sakinio propoziciją su platesniu diskursiniu arba ekstralingvistiniu kontekstu, tada aprėptyje yra visas sakinys, ne tik frazė. Pavyzdyje (35) dalelytė *gi* prisišliejusi prie prieveiksmio *čia*, bet dalelytė aprėpia ne tik patį prieveiksmį, bet ir visą propoziciją: kalbėtojas pabrėžia akivaizdų ir žinomą dalyką, kad kalbamu atveju, be vyresnybės, nieko negalės ištaisyti, plg.:

(35) *Nefa iumus tatai patiems ant gero ifcheit / Iei Ponai tokios pagalbos nūg padonu neturetu / tada anis mus prifch neprietelius musu tufchczę ranka negalletu apginti nei fawūfius ufftoti. Czegi mes be wiriaufibes patis nieko negaletumbim ifchtaifiti.* (BP 2, 328,18–22)

Priešingai, kai bendrųjų žinių reikšmė nėra suponuojama arba kai *gi* funkcionuoja panašiai kaip apibrėžtumo žymiklis, t. y. išskiria daiktavardinę frazę, kuri buvo paminėta ankstesniame kontekste, tada dalelytės aprėptis yra siaura. Žemiau pateiktame pavyzdyje iš DP tas pats referentas iš pradžių įvardytas įvardžiu *tasai*, o vėliau – *tasaig*:

(36) a. *Beį Iõnas S. ant iu barĩmu lęgwai atfãke. Aß / tieg / krikßtĩiu tĩektãĩ wãndęnĩmi: bėĩ kĩtas widurĩĩę iũfu stĩoĩõ / kurio ius nę žĩnotę, o tafsãĩ dabãr krikßtis dwafĩã ßweĩã ir ũgnĩmi. Tãfsãĩg yrã / kursãĩ pãfkuĩ manę turã atėĩ / kuris yra pĩrm' manės / kuriãm aß nę wėrtas ir diržęlo autũwo iõ ißmęgft'* (DP, 23,36–40)
 b. [...] à **ten** dopiero chrzćĩc bedźie duchem ũwietyĩm à ognĩem. *Tenćĩ iest ktory po mnie ma przysć / ktory iest przędemna / [...]* (WP, 24,18–19)

Skirtingai nei dalelyčių *net* ar *tiktai* atveju, tirtuose senuosiuose tekstuose priešpriešos kontekstuose *gi* randama itin retai. Ir BP, ir DP pastebėti keli atvejai, kai *gi* prisišliejusi prie priešpriešinio jungtuko *tačiau*, bet vartojama atskirai, postpoziciškai jungtuko *tačiau* atžvilgiu, plg.:

(37) *Ant Penckto. Tatai turrĩm ßĩnnotĩ / kaczeĩ Diewas fcheme fwiete ingĩ fawe tikĩntĩ negelbes / tacziau gi aname fwiete ifchtięfos ir tikrai gelbes / nefa ka Diewas ßadeia tatai ifchpĩlda iei ne fcheme / tacziau aname fwiete.* (BP 2, 514,14–18)

Tokiais atvejais pati dalelytė *gi* priešpriešos reikšmės neturi, – ji tik sustiprina priešinamąjį jungtuką.

Kalbant apie dalelytės *gi* fokusą, nustatyta, kad pabrėžiamoji dalelytė *gi* gali būti enklitiškai prisišliejusi prie NP, VP, AdvP (*teipag*), taip pat prie nekaitomų žodžių (ypač trumpasis jos variantas *g*), pvz., prielinksių (*ing, nuog, prig*), jungtukų, kitų dalelyčių (*jukaig, netgi, argu*). Esama ir leksikalizacijos būdu susiformavusių vienetų, pvz., *kadangi, negi* ir pan. Pastebėtina, kad kai dalelytės *gi* fokusas yra VP, dominuoja imperatyvinės, optatyvinės formos, – kur kas rečiau *gi* šliejasi prie indikatyvinių ar tariamosios nuosakos formų.

Kaip rodo 1 lentelė, pabrėžiamosios dalelytės *juk* pavartojimo atvejų tirtuose senuosiuose raštuose esama labai mažai, – SPS šios dalelytės visai nerasta. BP ir DP vartojama *juk* ne tik sustiprina kurio nors sakinio dėmens reikšmę, bet, panašiai kaip dalelytė *gi*, gali perteikti iš anksto žinomą, neginčijamą informaciją. Žemiau pateiktuose pavyzdžiuose adresantas nurodo, kad Kristus yra tiktai dailidės sūnus, o šis faktas yra žinomas visiems (žydams) (38), arba nurodoma į eretikų žodžius, kurie sako, kad užtenka vieną maldą sukalbėti, nes taip parašyta yra (39), plg.:

(38) *Teip paffipiktina ifch Pono Kriftaus prafto giwenimo ir Szodzio / bidai bilodami / Iuk Kriftus tiktai dailides Sunus ira.* (BP 1, 123,20–22)

(39) a. *Hęretikai [...] ir bילו teip: Ganá mań dienoię więna pōteriu fu bilói: o iuk paraβita: mełzdamieś / ne daug* (DP, 78,3–4)

b. *heretycy [...] y mowia ták: Dofyćci mnie nádźień ieden Paćierz zmowić: à wβák nápiřano: Modlać sie nie wiele mowćie* (WP, 78,54–55)

Bendrųjų žinių, arba neginčijamos informacijos, funkciją sustiprina sintaksinis kontekstas: *juk* neretai pasirodo (iškart) po komplementinių predikatų, reiškiančių kalbėjimo arba mentalinę veiklą, pvz., *sakyti, dūmoti, byloti* ir kt. Kartu nurodomas ir informacijos šaltinis, t. y. tai, kas ką sako, galvoja ar pan.

Tirdamas dalelytę *juk* dabartinėje lietuvių kalboje, Panovas pastebėjo, kad ši dalelytė pasitaiko deklaratyvuose, o dažniausiai vartojama tikrinamuosiuose klausimuose, kai tikimasi teigiamo atsakymo (Panov 2019, 76). Dabartinėje kalboje tikrinamuosiuose klausimuose *juk* yra funkciškai analogiška dalelytei *gi* (ibid.). BP ir DP dalelytė *juk* daugiausia vartojama deklaratyvuose: DP terastas vienas pavyzdys, kur *juk* randama uždarojo tipo klausime:

- (40) a. **Iuk** (bilo:) *pówilas dáwe Koríntamus po abíém' ípatiném? Tíéja / bet' ir W. Chríftus Emáuše / ir Apaštalei Ierofolime dáwe po wíéna.* (DP, 141,40–41)
 b. **Wβák** (mowia:) *Páwel świéty dawal Korynthom pod oboia ofoba?* (WP, 148,13)

Panašu, kad kaip ir dabartinėje lietuvių kalboje, tikrinamasis klausimas, kuriame pavartota *juk*, suponuoja teigiamą atsakymą: (40) atveju teigiamą atsakymą rodo tolesnis sakinyss („tiesa“).

DP rasti trys atvejai, kai prie dalelytės *juk* prisišliejusi dalelytė *gi*, pvz.:

- (41) a. *O ka tu kaypóg fu teip didę našta rûbu tularópu / kurie dówanay gúl / tikies yβwėki ne tiektái rûftibes Diéwo / bei ir ieyt' inğ karalífta dagaus? Netikėkis tú / negáuši nėko / iey teip yβmanai. Iukayg átmeņi kas anam didžturiui bġgufiam tikos.* (DP, 55,48–50)
 b. **Wβák** *pámietaf co fie onemu bogaczowi zbytecznemu ftálo.* (WP, 55,17–18)

Šiuo atveju sudėtinė dalelytė, sudaryta iš *juk* ir *gi*, žymi neginčijamą informaciją: retrospektyviai primenama apie praeities atsitikimą, kuris abiems – ir teksto kūrėjui, ir adresatui, – yra žinomas. DP lenkiškame originale dalelytės *juk* (ir tais atvejais, kai dalelytė vartojama viena, ir sudėtinės dalelytės *jukaig* atvejais) atitinkmuo yra dalelytė *wszak* „juk“.

Kaip ir dabartinėje kalboje, dalelytės *juk* pozicija tirtuose senuosiuose raštuose yra sakinio pradžioje: ji, skirtingai nei dalelytė *gi*, vartojama kaip savarankiškas elementas (atskira leksema) sakinyje ir nėra prisišliejusi prie kitų žodžių ar junginių. Į dalelytės aprėptį patenka visa sakinio propozicija: XVI–XVII a. tekstuose nagrinėjama dalelytė jau paliudyta kaip neginčijamos informacijos žymiklis.

5. Išvados

Straipsnyje atlikta analizė parodė, kad žymikliai *net*, *tiktai*, *gi* ir *juk* tirtuose senuosiuose tekstuose gali funkcionuoti kaip pabrėžiamosios dalelytės. Nepaisant to, kad *net* ir *tiktai* pirmiausia vartojami kaip jungtukai, pabrėžiamoji reikšmė neblogai paliudyta: DP rasta kontekstų, kur semantiniai adityvumo, restriktyvumo ir skaliariškumo komponentai esti konvencionalizuoti. Skirtingai nei *net* ir *tiktai*, dalelytės *gi* ir *juk* (pastaroji tik BP ir DP) funkcionuoja ir kaip sakinio dalelytės, o tai reiškia, kad jos gali modifikuoti visą sakinį ir jau XVI–XVII a. tekstuose sietinos su diskursine bendrųjų žinių, arba neginčijamos informacijos, perteikimo funkcija. Kaip neginčijamos informacijos žymikliai, *gi* ir *juk* koduoja informaciją, kuri iš anksto yra žinoma ir adresan-

tui, ir adresatui: adresantas, perteikdamas tam tikrą informaciją, remiasi arba ankstesniu diskursu, arba platesniu ekstralingvistiniu kontekstu.

Kaip jungtukai, *net* ir *tiktai* turi sakinio aprėptį ir užima subordinuojamojo ir (arba) koordinuojamojo jungtuko poziciją; priešingai, dalelytės *gi* ir *juk* niekada neužima jungtuko pozicijos. Panašu, kad dėl galimybės būti vartojamai laiko ribą reiškiančiuose kontekstuose dalelytė *net* išplėtoja skaliarinę adityvinę reikšmę, o dalelytė *tiktai* dėl sąsajos su neigiamomis restrikyvinėmis konstrukcijomis, turinčiomis parafrazę „niekas, išskyrus“, – restrikyvinę reikšmę.

Kai *net* ir *tiktai* funkcionuoja kaip pabrėžiamosios dalelytės, sakinio struktūros atžvilgiu jos vartojamos inicialėje arba medialėje, o jų fokusas – frazė, bet ne visas sakinytis ir jo propozicija, kaip gali pasitaikyti dabartinėje lietuvių kalboje. Dalelytės *gi* ir *juk* atvirkščiai: skaliariniuose kontekstuose nėra randamos, bet jau analizuotuose senuosiuose raštuose į dalelyčių fokusą gali patekti visas sakinytis ir jo propozicija. *Gi* turi ir siaurąją, ir plačiąją aprėptį, o palyginti reti *juk* atvejai visada sietini su plačiąja aprėptimi. Dalelytė *juk*, nors ir retai, bet išskirtinai pavartota neginčijamos informacijos perteikimo tikslais, o dalelytė *gi*, be pastarosios vartosenos, dar gali funkcionuoti ir kaip pabrėžiamoji dalelytė, prisišliejusi prie vardažodinių, veiksmožodinių ar priešveiksminių frazių.

THE FOCUS PARTICLES *net* ‘EVEN’, *tiktai* ‘ONLY’, *gi* AND *juk* IN THE 16th–17th CENTURY LITHUANIAN WRITINGS

Summary

The analysis presented in this paper shows that the markers *net*, *tiktai*, *gi* and *juk* can function as focus particles in the selected old texts. Despite the fact that *net* and *tiktai* are firstly used as conjunctions, the focus meaning is also quite well-attested: in DP, there are a number of contexts where the semantic components of additivity, restrictivity and scalability are conventionalized. Unlike the particles *net* and *tiktai*, the particles *gi* and *juk* (the latter only in BP and DP) can also function as sentential particles, i.e. already in the 16th–17th centuries they can modify the whole sentence and be associated with the discourse function of uncontroversial information. As markers of uncontroversial information, *gi* and *juk* encode information that is known to both the speaker and the hearer: while conveying certain information, the speaker relies on either a previous discourse or a broader extralinguistic context.

As conjunctions, *net* and *tiktai* are associated with sentential scope and occupy the position of a subordinate or coordinating conjunction, whereas the particles *gi* and *juk* never take the position of a conjunction. Due to the possibility of being used in time-bound contexts, the particle *net* appears to develop a scalar additive meaning, while the particle *tiktai* has a scalar restrictive meaning due to its association with the negative restrictive constructs having the paraphrase “nothing, but”.

When *net* and *tiktai* function as focus particles, they can be used in the initial or medial position in a clause, and their focus is over the phrase, but not over the whole sentence and its proposition, as may occur in the contemporary Lithuanian language. The particles *gi* and *juk*, on the contrary, are not found in scalar contexts, but, in the old writings analysed, they can take the whole sentence and its proposition into their focus. *Gi* has both a narrow and a broad scope, and relatively rare cases of the particle *juk* are always associated with a broad scope. The particle *juk*, though rarely, is exclusively used for the purpose of conveying uncontroversial information. The particle *gi*, in addition to the function of uncontroversial information, can also function as a focus particle, especially while taking noun, verb or adverb phrases as its hosts.

ŠALTINIAI

BP – Jonas Bretkūnas, *POSTILLA Tatai esti Trumpas ir Praftas Iščguldimas Euange-liu / fakamuii Baŕzniczioie Krikščezionifchkoie / nūg Aduento ik Wæliku. Per Iana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliauczuiue Prufūfu. Iŕŕpaude Karaliauczuiue Iurgis Oŕterbergeras. Mæta Pono 1591* (= Ona Aleknavičienė (red.), *Jono Bretkūno POSTILĖ. Studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005).

DP – Mikalojus Daukša, *Poŕtilla CATHOLICKA. [...] Wilniui / Drukârniioi Akadêmios SOCIETATIS IESV, A. D. 1599* (elektroninis tekstas, rengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Ona Aleknavičienė, konkordancijas rengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, 2006, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=2>).

SPS 1 – Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (red.), *Konstantinas Sirvydas. Punktai sakymų nuo Advento iki Gavėnios = Punkty kazań od Adwentu do Postu, 1629*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015.

SPS 2 – Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska (red.), *Konstantinas Sirvydas. Punktai sakymų Gavėniai = Punkty kazań na Wielki Post, 1644*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015.

WP – Jonas Palionis, *Mikalojaus Daukšos 1599 metų „Postilė“ ir jos šaltiniai*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.

LITERATŪRA

Ambrazas, Vytautas 2006, *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Brinton, Laurel J. 2017, *The Evolution of Pragmatic Markers in English*, Cambridge: Cambridge University Press.

De Cesare, Anna-Maria 2010, On the focusing function of focusing adverbs. A discussion based on Italian data, in Elke Hentschel (ed.), *Linguistik Online* 44(4): *40 Jahre Partikelforschung: nicht nur zum Deutschen / 40 Years Particle Research: not only German*, www.linguistik-online.com.

De Cesare, Anna-Maria 2015, Defining focusing modifiers in a cross-linguistic perspective. A discussion based on English, German, French and Italian, in Karin Pittner, Daniela Elsner, Fabian Barteld (eds.), *Adverbs: Functional and Diachronic Aspects*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 47–81.

DLKG – Vytautas Ambrazas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1997.

Drotvinas, Leonardas 1968, Laiko aplinkybės šalutinių sakinių prijungimo priemonės senuosiuose lietuvių kalbos raštuose, *Kalbotyra* 19, 89–98.

Gast, Volker, Johan van der Auwera 2011, Scalar additive operators in the languages of Europe, *Language* 87(1), 2–54.

Haselow, Alexander 2012, Subjectivity, intersubjectivity and the negotiation of common ground in spoken discourse: Final particles in English, *Language and Communication* 32, 182–204.

Hermann, Eduard 1926, *Litauische Studien. Eine historische Untersuchung schwachbetonter Wörter im Litauischen*, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.

Hopper, Paul J. 1991, On some principles of grammaticalization, in Elizabeth Closs Traugott, Bernd Heine (eds.), *Approaches to Grammaticalization 1: Theoretical and methodological issues*, Amsterdam: John Benjamins, 17–36.

Horn, Laurence 1969, A presuppositional analysis of only and even, in Robert I. Binnick, Alice Davison, Georgia Green, Jerry Morgan (eds.), *Papers from the 5th Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society* 4, Chicago: Chicago Linguistic Society, 98–107.

Huddleston, Rodney, Geoffrey Pullum 2002, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge: Cambridge University Press.

Jackendoff, Ray S. 1972, *Semantic Interpretation in Generative Grammar*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Jacobs, Joachim 1983, *Fokus und Skalen. Zur Syntax und Semantik der Gradpartikeln im Deutschen*, Tübingen: Niemeyer.

Jacobs, Joachim 1988, Fokus-Hintergrund-Gliederung und Grammatik, in Hans Altmann (ed.), *Intonationsforschungen*, Tübingen: Niemeyer, 89–134.

Jasionytė-Mikučionienė, Erika 2019, Subordinating conjunctions as discourse markers in Lithuanian, *Corpus Pragmatics* 3, 285–301.

Jasionytė-Mikučionienė, Erika, priimta spaudai, The Lithuanian focus particles *net* ‘even’ and *tik* ‘only’ and clause periphery, in Daniël van Olmen, Jolanta Šinkūnienė (eds.), *Pragmatic Markers and Clause Peripheries*.

Karttunen, Lauri, Peters Stanley 1979, Conventional implicature, in Choon-Kyu Oh, David A. Dinneen (eds.), *Syntax and Semantics 11: Presupposition*, New York: Academic Press.

König, Ekkehard 1981, The meaning of scalar particles in German, in Hans-Jürgen Eikmeyer, Hannes Rieser (eds.), *Words, Worlds, and Contexts. New Approaches in Word Semantics*, Berlin: De Gruyter Mouton, 107–132.

König, Ekkehard 1991, *The Meaning of Focus Particles. A Comparative Perspective*, London: Routledge.

König, Ekkehard 1993, Focus particles, in Joachim Jacobs, Arnim von Stechow, Wolfgang Sternefeld, Theo Vennemann (eds.), *Syntax. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / An International Handbook of Contemporary Research* 1, Berlin: De Gruyter Mouton, 978–987.

König, Ekkehard 2017, Syntax and semantics of additive focus markers from a cross-linguistic perspective: A tentative assessment of the state of the art, in Anna-Maria De Cesare, Cecilia Andorno (eds.), *Focus on Additivity. Adverbial Modifiers in Romance, Germanic and Slavic languages*, Amsterdam: John Benjamins, 23–44.

Labutis, Vitas 1964, Lietuvių kalbos sudėtinės dalelytės, in Vytautas Ambrazas et al. (red.), *Lietuvių kalbos morfologinė sandara ir jos raida*, Vilnius: Mintis, 119–129.

Leskien, August 1903, Litauische Partikeln und Konjunktionen, *Indogermanische Forschungen* 14, 89–113.

LKG – Kazys Ulvydas (red.), *Lietuvių kalbos gramatika 2: Morfologija*, Vilnius: Mintis, 1971.

Moser, Megan 1992, Focus particles: Their definition and relational structure, in Costas P. Canakis, Grace P. Chan (eds.), *Papers from the 28th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* 1, Chicago: Chicago Linguistic Society, 397–411.

Nau, Nicole, Norbert Ostrowski 2010, Background and perspectives for the study of particles and connectives in Baltic languages, in Nicole Nau, Norbert Ostrowski (eds.), *Particles and Connections*, Vilnius: Vilnius University, Association „Academia Salensis“, 1–37.

Ostrowski, Norbert 2015, The origin of the Lithuanian particle „jùk“, in Artūras Judžentis, Stephan Kessler (eds.), *Contributions to Morphology and Syntax. Proceedings of the 4th Greifswald University Conference on Baltic Languages*, Berlin: Logos Verlag, 201–215.

Pajėdienė, Jūratė 2011, Prijungiamieji laiko sakiniai su ribos reikšmės jungiamaisiais žodžiais 16–17 a. lietuviškuose raštuose, *Baltistica* 46(2), 233–270.

Panov, Vladimir 2019, *Juk* and *gi*, and “particles” in contemporary Lithuanian: Explaining language-particular elements in a cross-linguistic context, *Kalbotyra* 72, 58–86.

Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik 1972, *A Grammar of Contemporary English*, London: Longman.

Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech, Jan Svartvik 1985, *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London: Longman.

Rooth, Mats Edward 1985, *Association with Focus*, Ph.D. dissertation, University of Massachusetts.

Ruskan, Anna 2019, Functional variation of discourse particles in Lithuanian: A look at clause peripheries, *Corpus Pragmatics* 3, 303–325.

Stalnaker, Robert 1974, Pragmatic presuppositions, in Milton K. Munitz, Peter Unger (eds.), *Semantics and Philosophy*, New York: New York University Press, 197–213.

Taglicht, Josef 1984, *Message and Emphasis: On Focus and Scope in English*, London: Longman.

Traugott, Elizabeth C. 2007, Discourse markers, modal particles, and contrastive analysis, synchronic and diachronic, *Catalan Journal of Linguistics* 6, 139–157.

Traugott, Elizabeth C. 2010, (Inter)subjectivity and (inter)subjectification: A reassessment, in Kristin Davidse, Lieven Vandenalotte, Hubert Cuykens (eds.), *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*, Berlin: De Gruyter Mouton, 29–74.

Valančė, Danguolė 2017, *Pabrėžiamųjų dalelyčių funkcijos ir vartoseną dabartinėje lietuvių rašytinėje kalboje*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Visconti, Jacqueline 2005, On the origins of scalar particles in Italian, in Maj-Britt Mosegaard Hansen, Corinne Rossari (eds.), *Journal of Historical Pragmatics* 6(2): *The Evolution of Pragmatic Markers*, 237–261.

Visconti, Jacqueline 2006, The role of lexical semantics in semantic change, *Acta Linguistica Hafniensia* 38(1), 207–234.

Erika JASIONYTĖ-MIKUČIONIENĖ

Filologijos fakultetas

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513, Vilnius

Lithuania

[erika.jasionyte@flf.vu.lt]